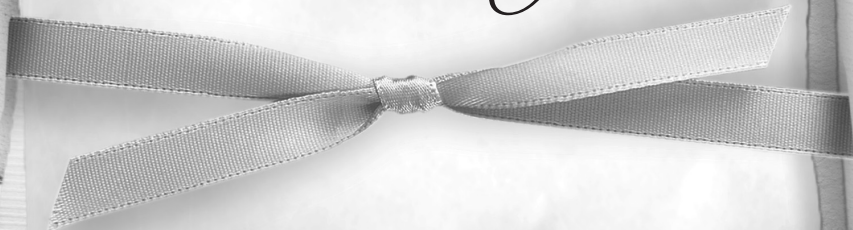

Jasmina Mihajlović

Putna
kolekcija

alnari
PUBLISHING

Beograd, 2008.

Sadržaj:

Autobiografija u mirisima	7
Nekršteno mesto	15
Doručak kod „Citurasa“	45
Rusija u Winwordu	79
Fiočice za dukate i prstenje	159
Put u Egipat	179
Tunis, Hamamet, hotel <i>Royal Azur</i>	243

Autobiografija

u mirisima

Ispred glavnih gradskih vrata u Kotoru. Predveče, žega, bedemi zrače ispuštajući nagomilanu dnevnu energiju sunca, vazduh neumoljivo nepokretan. Čas sveukupnog mrtvila.

Mnoštvo sveta tiska se, ali njegovi pokreti, usled vreline umorni i pospani, izgledaju kao usporeno kretanje kroz vodu ili san. Začudo, ne miriše ni znoj, ni poslednji sloj parfema, što bih očekivala na takvoj hermetički upakovanoj vrućini.

Počće svečana praznična smotra uz ritualnu primopredaju ključeva grada. Pojavljuje se vojni orkestar i za njim u pretežnom crnilu svojih vojnih odora, pedesetak pripadnika Bokeljske mornarice. Na čelu povorke admiral u kožnim čizmama ukrašenim zlatnim kićankama, prslukom od crvene čoje opervažene srmom, belom krznenom kapom sa zadenutim perom i u crnim svilenim čakširama; za njim kapetani u suknenim dolamama sa tamnosmeđim krznenim kapama; potom mornari u crnim cipelama i sa crnim platnenim kapama – čevericama – imaju torbice u srmi oko pojasa i plišane ljubičaste prsluke; na začelju kolone dečaci, „mali od broda“...

I odjednom, sa njima, nad njima i oko njih kao neka kocka mirisa. Na prvo njušenje kompaktna, a onda moj nos poče da je razlaže. Pomislih najpre, kakva količina naftalina u letnjem danu! Naftalin obično miriše u zimu, na slavama (u hladnim sobama gde se odlažu bunde gostiju, pa onda taj vonj struji do zagrejanih gostinskih soba); naftalin štipa za oči i u zamagljenim od hladnoće tramvajima, ali ne miriše na moru, na toploti, na žezi. Onda shvatih da je naftalin tek jedan od sastojaka ovog nevidljivog mirisnog oblaka.

I tada počeše da se razmotavaju mirisi: miris tamnine škrinja, drveta od kojih su načinjene i u kojima se pohranjuje vojna odora od crnog sukna; kiselkasti miris niti srme kojima je protkana; miris pomalo izvetrele suve lavande; mirisi morske vlage; vonj retko korišćenog crnog platna; mirisi starog oružja – mačeta,

kubura, dugačkih šaralija, sabalja i kanija, kopalja; mirisi ulja kojima se oružje podmazuje i to ne samo ovo-vremenog nego i onog nekadašnjeg gde se receptura za spravljanje zaboravila, pogubila, čija je izrada napu-štena; mirisi gareži i baruta. Čitava jedna galerija mi-risa crnog.

Zatim nahrupiše mirisi kuća iz kojih je odeća dola-zila, mirisi tajni, nekog složenog nezadovoljstva i bo-lesti duše... I na kraju, kao neki ekstrakt, pojavi se mi-ris prošlosti, složeni destilat, komplikovan kao genetska struktura i neprevodiv u jezik.

Sve bi bilo tek naivna šarenolika turistička atrakcija, da ne bi tih mirisa, da ne bi tog poslednjeg mirisnog sloja...

Tada shvatih još nešto. I svoj život ja pamtim kroz mirise...

Kroz mirise se najintenzivnije sećam i njima mogu da dozovem najtananije uspomene, da prođem mojim ži-votom ponovo. Da ga osetim u celosti kao gromadu, ili da emotivno proživim nanovo najfiniji njegov detalj.

Koji su najraniji mirisi kojih se sećam iz detinjstva? Ili, koji su oni najintenzivniji?

To je, najpre, miris bolesti.

Kada je moja baka doživela šlog, oko nje se širio za-pah bespomoćnosti, možda smrti, ili pre graničnog

stanja. Začudo, taj miris je imao veze sa mirisom beba i mleka, ali je bio težak i u mojoj uspomeni ostao kao preteći. Često sam ga ponovo osećala kako lebdi oko bake i onda kada je ozdravila, i mnogo godina kasnije. Javljao bi se namah i izazivao u meni strah. To je miris koji traži pomoć, staranje, brigu, rad, napor. Izgleda da novorođenčad i teško bolesni ljudi prikovani za postelju imaju isti vonj.

Zatim se sećam sladunjavog mirisa koji je odavala koža na licu mog dede. Iako nije bio neprijatan, bilo je u njemu nečeg prezasićenog, koncentrovanog. To je možda miris ćelije koja stari. Najsićušniji miris i zato tako intenzivan. Miris starosti. On se nikakvim drugim mirisom ne može prekriti ni potrti.

Majčinog mirisa se ne sećam.

Zapahe svojih kuća takođe ne pamtim, ali se sećam mirisa kuća drugih. Stanova mojih drugarica, na primer. Oni su prijatna uspomena. Možda su to mirisi nekog ustajalog, a zaštitničkog porodičnog brloga.

Sećam se i mirisnog identiteta svog oca. Podsećao je na pomalo gnjile semenke jabuke. Intenzivno se osećao u sobi posle tatinog popodnevnog spavanja. Nisam ga volela. Mislila sam, tada nesvesno, a i sada imam taj utisak, da je to vonj mužjaka.

Jedno od mirisnih sećanja na detinjstvo je i miris moje ulice, miris Niša. To je dvoslojni, granični miris kuće između podruma i partera. Tako, doduše, mirišu samo one građanske kuće u Nišu zidane prvih decenija XX veka. Kuće iz istog perioda u Beogradu nemaju taj

zapah. Uzgred, Beograd nema nikakav karakteristični miris, nema identitet mirisa, jer ih ima previše i raznorodni su. Miris sličan onom niškom ima, čini mi se, Novi Sad, samo je tamo on malo pomeren i sadrži jedan ekstrakt koji mi je nepoznat i nedokučiv.

Moj njuh pamti mirise detinjstva kroz ljuspice zarda-log gvožđa dvorišne kapije i kroz podrumsku memlu. Taj podrum u kome sam se rado igrala ima zaštitničku auru u mom sećanju. Takođe, mirisi peći, uglja, pepela, gari, „azbestne“ boje za čunkove, miris pečenih oraha na plotni „kraljice peći“ – sve su to aromatični predeli mog detinjstva.

Jedan od najintenzivnijih mirisa, koji se nije svih ovih godina promenio u meni, jeste miomiris čežnje, ljubavi, mladosti. To je mirisna vejavica proleća, prolećnog vetra, vlažnjikavi miris rane jeseni, zemlje, travki, dubine. Svakog proleća i jeseni ga njušim, a on u meni uvek probudi istu čežnju, ili sećanje na čežnju, i slatki strah, i sećanje na slatki strah, nagoveštaj nečeg ogromnog i vrlo lepog i uspomenu na taj nagoveštaj.

Kojih se mirisa još sećam? Sladunjavo teškog zadaha menstrualne krvi moje nastavnice iz osnovne škole, kada još nisam znala kakvu sve dramatiku on nosi. Sećam se samo odbojnosti, neke ženske odbojnosti prema tom nepoznatom vonju.

Uvek su me uzbudivali i uznemiravali mirisi vode. Slane ili slatke, svejedno. Više nego mirisi vazduha, oni su mi omogućavali doživljavanje daljine i beskrajnosti prostora, budili čežnju za putovanjima ili bekstvom.

U mojoj mirisnoj autobiografiji evo opet jednog podlo zastrašujućeg mirisa bolesti. Miris moje bolesti i bolnice ostao je vezan za aromu sapuna koji sam tamo koristila. „Zelena jabuka“, za mene znači bol, patnju, izolovanost, izgubljeno dostojanstvo ličnosti i bilo kakvog integriteta.

Sa pravom mirisnom raskoši jednog poznato-nepoznatog sveta srela sam se kao devojčica otišavši prvi put u Solun. Svi mirisi su bili u osnovi poznati, ali pomalo izmenjeni, preobraženi, tako da su tvorili nešto poput muzičkih varijacija. Najrazličitiji mirisi jela iz kafanica imali su u svom korenu zbunjujući miris nečeg slatkog, nalik na cimet ili karanfilić. Na pijaci: voće, povrće, začini, zrnevlje, kafa, riba, morski plodovi, sušeno voće, meso, slatkiši, sirevi, ulje, masline – sve je imalo intenzivniji miris od onog poznatog i očekivanog. Ličilo je na neki mirisni svet koji je iz moje zavičajne majušne čarobne lampe najednom oslobođen u ogromno vazdušno prostranstvo kome se ne može nazreti kraj.

Mnogo godina kasnije, na bazaru u Kairu gde su uličice toliko uske da se posetiocu čini da je u zatvorenom prostoru, kao pod nekom kupolom, osetila sam miris hašiša koji je usled te stešnjenosti ostajao zarobljen u vazdušnom tesnacu. Lebdeo je negde u visini lica. On je bio tako omamljujuće prijatan i toliko potvrđivao različite identitete tog prostora, da mi je u blesku omogućio saznavanje totaliteta jedne druge civilizacije, različite od moje, naizgled bliske, a u stvari toliko kamuflirane, kameleonski preobražavajuće i nedokučive. Sličan, ali

nešto slabiji doživljaj spoznanja, omogućio mi je i miris čaja od nane popijen u jednoj kairskoj radionici za izradu mirisa i mirisnih ulja. Bio je to, možda, najlepší čaj koji sam popila u životu, čaj prosvetljenja. Poslužen gorak, u debeloj maloj staklenoj čaši, nasuprot preovlađujućem okruženju mirisne izmaglice orijentalnih teških parfema, taj miris nane otkrivao je i suštinu Istoka.

Kada je tata umro, nisam ga videla u smrti. Mama je donela njegove stvari iz bolnice i stavila ih u prljav veš. Pošto je otac iznenada umro, izvukla sam njegovu pidžamu i gledala je sa nevericom, kao da je ona istovremeno dokaz i da se ne može umreti i dokaz smrti. Onda sam je pomirisala da osetim kako to miriše smrt. Nije mirisala ni na šta posebno, možda pomalo i stidljivo na znoj, ali to je bilo jednostavno – ništa. Bezmirisno.

Ali, kada je umrla moja baka, nekoliko trenutaka posle njene smrti soba se ispunila nadzemaljski lepim miomirisom koji se ne može uporediti ni sa čim poznatim. Lebdeo je neko vreme, a onda odleteo. Niko ga sem mene nije osetio. A ja sam tada razrešila zagonetnu reč koja me je mučila kroz većinu štiva srednjovekovne književnosti. Ona je glasila – čudotvorno miro.

Danas sam ubeđena da smrt može lepo mirisati. Ponekad.

Svaki moj parfem, a njih sam najčešće kupovala prilikom putovanja u inostranstvo, jeste miris tog putovanja. On je beležnica događaja sa njega, ljudi, zdanja – on je miris te zemlje. Tu državu sam obeležila njime i zato ona ima identitet tog parfema, kao neko tajno ime

u mojoj kolekciji mirisnih sećanja. Pariz *Dune*, Kopenhagen *Issey Miyake*, Rim *Lagerfeld – Sun-Moon-Stars...* Miris kao vremeplov, kao dnevnik bez reči, kao album bez fotografija, kao konzervirana uspomena.

Kada smo M. i ja bili još razdvojeni a već bliski, molila sam ga da svoju maramicu natopi parfemom koji je tada koristio. Držala sam je u drvenoj kutiji od njegovih cigara zajedno sa pismima i rukopisom *Predela slikanog čajem* koji sam dobila na poklon. Uveče, pred spavanje, u mojoj bivšoj kući, prinosila sam maramicu licu i udisala taj miris brzo kao utehu. Miris kao prisustvo. Kao naknada za neprisustvo. Kao surogat prisustva.

Miris mog materinstva i mog sina zauvek će ostati nepromenjen. On je aura nežnog mlečnog znoja oko detinje glavice.

Sopstveni miris se ne može osetiti, sem kad se promeni. Početak starenja svog tela uočila sam i doživela kroz promenu svojih telesnih zapaha. Desilo se to odjednom, oko moje 33. godine, jednog jutra, čini mi se. Na mom licu, koži, telu, nije bilo tragova, ali je miris pouzdano i neumoljivo, kao prethodnica, označio tu prekretnicu – postepeni prelaz u drugo stanje života.

Nekršteno mesto

U zimu 1992. godine, boraveći kratko vreme u Novom Sadu, predložio mi je M. da posetimo dvorac Dunderških koji se nalazi, reče, tu negde u okolini. Setivši se ljubavne drame između Lenke Dunderški i Laze Kostića, pristala sam znatiželjno.

– Ne znamo kuda zapravo hoćete da idete – rekli su na recepciji novosadskog hotela. – Kažete dvorac Dunderških?! Nikad čuli, mada postoji jedan zamak kraj Bečeja. Onda je ergela. Valjda i neki restoran. Najbolje je da idete preko...

Započe mutno i komplikovano objašnjavanje kako da dođemo do mesta za koje se tačno ne zna ni gde je, ni kako se zove, i preporuka pravca za koji se samo pretpostavlja da može tamo voditi.

Srpski putevi su po pravilu loše obeleženi, a na vojvođanskim drumovima vlada još veća konfuzija smerova i pravaca. Uostalom, zašto postavljati oznake kad svaki žitelj poznaje svoju lokalnu oblast. Oslonivši se na ljude putokaze, krenusmo put Temerina i Bačkog Gradišta za Bečej. Donekle se još i moglo na ovaj način putovati, sve dok ne započesmo, približavajući se Bečeju, da pitamo za dvorac Dunderških. Za tako što kao da niko nije čuo. Skoro da digosmo ruke od dalje potrage.

– Dobar dan! Imanje porodice Dunderških, zamak njihov...? Kažu da je tamo restoran – insistirali smo – valjda i neka ergela.

Pominjanje ergele otvorilo je put. Bila je to ključna reč.

– A, pa vi tražite PIK „Bečej“. Zašto odmah ne kažete – reče nam konačno jedan prolaznik. – To vam je otprilike na pola puta između Bečaja i Bačke Topole, skrenete desno nekoliko kilometara i tu ste. Mada sumnjam da tamo ima nečega...

Molili smo boga da postoji oznaka za desno skretanje koje nam je potrebno. Jer put je bio prepun nemuštih desnih skretanja što, čini se, nisu vodila nikuda. Konačno, olupana tabla sa poispadalim, poput zuba, slovima iz kojih se mogao rekonstruisati naziv – *Hotel Fantast* – nalazila se nekoliko metara posle puta kojim treba skrenuti. Najavljivala je skretanje post festum.

Vratismo se unazad i skrenusmo desno, sumnjajući s pravom da je to cilj našeg putovanja. U svakom slučaju, raspitaćemo se.

Ravnica je ovde toliko neumoljiva da zaklanja svaki vidik. Sve što može da se nazre jeste ostrvo drveća među crnilom oranice. A onda, na kraju puta, izranja ovelik mlečnobeli zamak nalik na one u bajkama. Bela perla na crnoj pučini. Zaslađen, neobičan, nekompaktan, sa nesimetrično raspoređenim kulama kružnog i pravougaonog oblika, nazubljenih i glatkih vrhova... Imao je obeležje svih tipova zamkova odjednom.

Pravi postmodernistički zamak, pomislih.

Građevina je temeljno renovirana pre desetak godina, osim restorana poseduje nekoliko soba te je i hotel, a njemu pripada i velika ergela smeštena pored zamka u sedam starinskih oker konjušnica. Jedino, niko nije mogao da nam objasni otkuda ovom nesvakidašnjem prostoru tako glupo i neodgovarajuće ime. Da li je to dvorac Dunderskih?

Ručali smo u zasvođenom podrumu zamka, pretvorenem u omanji restoran, a onda izašli da prošetamo velikim parkom okolo. Bio je za naše, pa i svetske prilike, dobro uređen i negovan. Po jednom od njegovih oboda prostirale su se gospodski patinirane zgrade ergele. Iako februarski, dan u kojem smo se nalazili bio je sunčano bleštav, a konji pušteni na ispašu nestvarno lepi i elegantni u tom sjaju.

Ljubav između mene i M-a u tim danima skoro da nije propuštala ništa spolja. Bili smo u njenoj uterusnoj

opni okrenuti jedno drugom – samodovoljni i moćni. Srećni i blagosloveno slepi. Pa ipak, ta lepota oko nas, ta energija zemlje i konja učinila je da vidimo sebe u vremenu. Stalno nam je u misaonoj pozadini stajao „slučaj“ Lenke Dunderski i Laze Kostića. Ljubavnog para koji vremensku vrpцу razlike između svojih životnih doba nije smeo da preseče. Odjednom smo na ovom mestu osetili da se volšebna vremenska pupčana vrpca može, sme i mora preseći u našem slučaju, uprkos tridesetak godina razlike koje su delile M-ovo i moje rođenje.

Beše to trenutak prekoračenja.

Ošamućeni, uzneseni i uplašeni od sopstvene odluke lutali smo parkom i našli se pored jedne crkvice, skrajnute iza dvorca, tako da je u prvi mah nismo spazili. Iako je bila fizički vrlo blago izdvojena od imanja, oko nje je vladalo čudno spokojstvo pa se činilo da je obavlja neki drugi prostor. Stajala je nekako izopštena i arhitektonski i suštinski od sopstvene okoline. Držala se sama za sebe i ličila je na nas.

Nad zaključanim vratnicama, na kamenoj ploči zlatio se u crnom mermeru uklesani tekst:

*Zadužbina
Bogdana Dunderskog
veleposednika
staro bečejskog i sentomaškog
1923. godine.*

Konačno trag tog imena! Dokaz da smo ipak došli na odredište. Vratili smo se na recepciju i upitali da li se može u crkvu.

– Da – rekli su pomalo s dosadom. – Evo vam ključa – i stavili nam ogroman starinski ključ u ruke. – Crkvu je oslikao Uroš Predić...

Ikonostas crkve bio je Predićevo skriveno od javnosti remek-delo i remek-delo srpske secesije. Dvanaestak ikona nestvarne lepote, po svežini boja ličilo je na fajumske portrete, a iza svih sakralnih likova muškaraca krile su se ženske crte lica. Ceo ikonostas, iako izdeljen duborezom, bio je jedna priča, jedna slika i to prerusena, žensko-muška, muško-ženska.

Skoro začarani prizorom nismo verovali da na kraju ovakvog dana možemo dobiti još jedan nesvakidašnje dragocen dar.

Vratili smo se kasno po podne u Novi Sad, zalutavši ponovo pri povratku, ali na srbobranskom putu. Izgubili smo se po drugi put istog dana – u ravnici.

Dah tog mesta godinama me je pritajeno obavijao.

U međuvremenu počeo je i završio se rat – tadašnja Jugoslavija se raspala; dočekali smo da se M-ova četvorogodišnja brakorazvodna parnica okonča, te smo se venčali; i sve je ukazivalo da dolazi period smirenja.

Maštala sam da našu vezu ozakonimo osim građanskim putem i venčanjem u crkvi. I uvek bi mi padala na um bezimena crkva na bezimenom imanju. U sećanju, nekakva čudna smirena lepota vladala je tamo.

Posle jednog velikog uspešno završenog posla poželeh da u dvorcu provedemo nekoliko novembarskih dana odmora, uprkos M-ovom neodlučnom protivljenju:

– Ne treba ponovo ići na mesta gde nam je bilo lepo!

Upravo sam zato i htela onuda, jer nam je bilo lepo. Osim toga, imala sam svoj mali tajni plan – ispitati mogućnost venčanja u crkvi i tako na neki način simbolično poravnati nekom višom kosmičkom pravdom, kroz naše venčanje pred Bogom, osujećenu vezu između Lenke Dunderski i Laze Kostića.

Uvek me je u vojvođanskom lavirintu zbunjivala činjenica da se svakom mestu može prići s raznih strana, a da su putevi koji tamo vode kroz privid ravničarske monotonije očaravajuće različiti. Ovog puta, proučivši mapu, rešismo da neobeleženom mestu zamka priđemo s druge strane, preko Titela, Žablja i Bačkog Gradišta, duž nekadašnje potisko-pomoriške granice. Iza nas, u Beogradu, počinjale su demonstracije zbog poništavanja rezultata lokalnih izbora, za koje nismo slutili u šta će se pretvoriti tokom našeg boravka i potom. Ali, bili smo zabrinuti i uznemireni. Odmor na koji smo pošli bio je već u početku nagrizen različitim strepnjama.

Da li smo i ovog puta lutali? Naravno. Neobeležena račvanja vodila su u mnogobrojne pogrešne smerove